

Jeremia 1: 4-10

Door Paul Gabriner

(gabriner.uva@gmail.com)

'Was Jeremia alleen maar aan het jeremiëren?'

'Zie, Ik stel u op deze dag aan over de volken en over de koninkrijken, om weg te rukken en af te breken, om te vernielen en omver te halen, **maar ook om te bouwen en te planten**' (Jeremia 1:10)

i. Tweespalt tussen de Christelijke en de Joodse tradities

Deze beschouwing wil laten zien dat Jeremia's welbekende naam als doemdenker en pessimist slechts een vertekende waarheid bevat en dat die naam dus de nodige correctie moet ondergaan. Jeremia was inderdaad een doemdenker en een pessimist in zoverre hij veronderstelde dat zijn volk geen boodschap had aan zijn roep tot terugkeer naar God. Maar daar had hij ook goede redenen voor!

Desondanks bevat zijn visie niet alleen maar 'beschuldiging, hel en verdoemenis'; hij getuigt ook van een diep medeleven met wat zijn volk allemaal te wachten stond! Bovendien belooft hij Gods volledige vergiffenis in het geval zijn volk wel tot inkeer zou komen. Hij draagt ook een boodschap uit over een volk Israël dat in een hernieuwde Mozaïsche verbond met God kan komen te staan, een Jodendom dat niets te vrezen zal hebben voor de toekomst!

Toch is het zo dat Jeremia's naam in de lange geschiedenis van Europa gereduceerd werd tot die van de ongenueerde doemdenker en pessimist. Dat is zelfs nu nog het geval! In het beeld dat zijn naam oproept, vinden we zijn compassie en de mogelijkheid van een herleving van Israël op geen enkele manier terug. In *elke* Europese taal wordt zijn naam gebruikt om een of andere negatieve boodschap uit te drukken, zowel in werkwoorden als substantieven. In het Nederlands betekent

jeremiëren: jammeren, weklagen, lamenteren en in de volksmond zelfs *zeuren*. Iemand die dat vaker doet is op zijn zachtst gezegd een *klaagpot*, misschien zelfs een *zeurpiet*. Een *jeremiade* is ook niets anders dan een pure 'jammerklacht.' Van Dale citeert als voorbeeld de zin, 'men hoort tegenwoordig niets anders dan jeremiades.' Zo ook in de andere Europese talen. Het Engels voegt er nog de betekenis van 'boze beschuldiging in de vorm van een lange tirade' aan toe.

Het vreemde is dat Jeremia deze naam helemaal *niet* in het Jodendom heeft! Noch in klassiek, noch in modern Hebreeuws wordt zijn naam op deze negatieve wijze gebruikt. De woorden *jeremiëren* en *jeremiade* bestaan überhaupt niet in het Hebreeuwse woordenschat!

In de Joodse traditie is het beeld van Jeremia veel evenwichtiger. Toegegeven, ook daar is hij de profeet van de 'donkere visie,' de beschuldiger, de doemdenker en de pessimist, maar men ziet ook dat hij zijn volk werkelijk lief had. In de Joodse traditie ziet men hem meer als iemand die met hen meeleefde en, niet minder belangrijk, als iemand die bovendien steeds de mogelijkheid bleef verkondigen van een nationale wedergeboorte, als Israël maar naar zijn roep zou luisteren en tot God zou terugkeren! De Joodse visie op Jeremia neigt zelfs naar de *positieve* kant!

Hoe komt het dan dat de Europese talen alleen negatief gebruik maken van Jeremia's naam, terwijl het Hebreeuws, de taal van zijn eigen volk, dat niet doet? Aan het eind van deze beschouwing zal ik verder ingaan op de waarschijnlijke redenen voor dit belangrijke interpretatieverschil, want per slot van rekening gaat het in alle gevallen over dezelfde profeet en dezelfde teksten!

Maar voor het zo ver is, moeten wij beide kanten van deze complexe profeet op een zo objectief mogelijke wijze uit de doeken doen!

ii. De Jeremia die 'jeremiëert'

Het lijkt geen twijfel dat Jeremia van alle profeten de sterkste indruk maakt als een vurige aanklager die 'hel en verdoemenis' predikte. Hij kan fulmineren als geen ander!

Het is niet zo moeilijk om Jeremia op een willekeurige plaats open te slaan en om dan huiveringwekkende passages te vinden. Wij kunnen er zo een uitzoeken om een goede indruk te geven van waar het om gaat:

'Daar breek ik de plannen van Juda en Jeruzalem stuk, ik laat hen ombrengen door hun vijanden, door allen die hun naar het leven staan. De lijken van dit volk geef ik als prooi aan roofvogels en wilde dieren. Ik maak van deze stad een voorwerp van spot en ontzetting. Ieder die er komt zal huiveren om het onheil dat haar getroffen heeft, ieder zal de adem in de keel stokken. Ik laat de mensen het vlees van hun eigen zonen en dochters eten; men zal elkaars vlees eten, zo'n gebrek zal er zijn, tot zo grote wanhoop zal de vijand die hun naar het leven staat, hen gedurende het beleg drijven.'
(Jeremia 19:7-9)

Een dergelijke passage geeft een volledige rechtvaardiging voor Jeremia's beroemde woorden van hoofdstuk 31:15:

'In Rama hoort men klagen, bitter treuren. / Rachel beweent haar zonen, /zij wil niet worden getroost./ Haar kinderen zijn er niet meer'!

Duidelijk in dit soort passages is de onmiskenbare invloed van de *Tochachot* (de 'Waarschuwingen') van *Leviticus* 26:14-41 en *Deuteronomium* 28:15-53 waarin God vertelt over wat het volk overkomen zal als ze ooit het Verbond met Hem zouden durven verbreken! Jeremia zelf verwijst ernaar in 11:8 wanneer God zegt 'ik heb Mijn bedreigingen waargemaakt.'

Zulke passages uit de Pentateuch maken al genoeg indruk in de vertaling, maar in de brontaal van de Thora, het Hebreeuws, is het des te indrukwekkender! Het huiveringwekkende effect van de *Tochachot* is zo groot dat wanneer ze aan de beurt zijn om hardop voorgelezen te

worden in de synagoge, ze gewoonlijk zo zacht worden uitgesproken dat ze nauwelijks hoorbaar zijn!

Maar de stem van Jeremia is verre van zacht! Zijn boek herhaalt in feite de *Tochachot* op een zeer eigen wijze!

iii. Op wie letten wij het meest, de klager of zijn klacht?

Als je het citaat uit van Dale op de keper beschouwt ('men hoort tegenwoordig niets anders dan jeremiades') moeten wij concluderen dat de 'bewijslast' altijd bij de klager ligt en nooit bij de *inhoud* van zijn beschuldigingen! Als je over iemand zegt dat hij loopt te 'jeremiëren,' dan beschuldig je die persoon voor zijn verkeerde houding ten opzichte van zijn klacht. De klacht zelf blijft altijd buiten schot, de *manier* van klagen is het onderwerp van kritiek.

Maar is het terecht om Jeremia's naam te gebruiken om een dergelijke manier van klagen aan te duiden, die als 'hel en verdoemenis' ervaren wordt? Was Jeremia inderdaad alleen maar een doemdenker die overal beren op de weg zag? Of was hij een klokkenluider *avant la lettre*, en wordt de werkelijke lading van zijn profetie onrecht aangedaan door de manier waarop zijn naam gebruikt wordt in de Europese talen – *jeremiëren, jeremiades*?

Er kan geen twijfel over bestaan dat Jeremia bezig was om zeer ernstige misstanden te hekelen. Deze vallen onder een aantal rubrieken, waaronder die van grof sociaal onrecht, een thema dat wij ook regelmatig tegenkomen bij de andere profeten. Net als zij, kan Jeremia sociaal onrecht niet uitstaan uit zowel menselijke als theologische overwegingen. Onrecht is onmenselijk, maar het is ook een ernstige breuk in het Verbond tussen Israël en God. Gods wetten vereisen sociale rechtvaardigheid van Zijn verbondspartner!

Maar Israëls 'kleren zijn besmeurd met het bloed van arme, onschuldige mensen, niet van inbrekers, op heterdaad betrapt' (2:34). Kortom, het is de omgekeerde wereld, waarin de onschuldigen de schuldigen zijn, en de schuldigen onschuldig! Sociaal onrecht is de heersende norm geworden! Jeremia daagt uit om een echt rechtvaardig mens in Jeruzalem te vinden:

'Zwerf door de straten van Jeruzalem, vraag na, kijk om je heen, zoek op de pleinen of er iemand is die rechtvaardig handelt, die naar eerlijkheid streeft, dan zal ik Jeruzalem vergeven. Als zij zweren: 'Zo waar de Heer leeft,' plegen zij niets dan meened.' (5:1-2)

In plaats van een rechtvaardig mens, tref je alleen '. . . schurken onder mijn volk. Ineengedoken als vogelvangers loeren ze rond. Ze zetten een val, ze jagen op mensen. Zoals een korf vol vogels is, zo zijn hun huizen vol gestolen goed. Daardoor zijn ze machtig en rijk. Ze zijn vadsig en vet en slechter dan slecht, ze staan het recht in de weg. Wat wezen toekomt, laat hen koud, de belangen van de armen dienen ze niet.' (5:26-28)

Sociaal onrecht teistert de hele samenleving, 'onderdrukking volgt op onderdrukking, bedrog op bedrog' (9:5).

Ook fulmineert hij tegen afgoderij (zie 2:8, 7:9, 11:13, 11:17, 12:16, 17:1-9, 19:5, 23:13, 23:27, 32:29, 32:35). Israël mengt haar eigen geloof met dat van de *avodah zerah* (de 'vreemde' praktijken van de Kanaänieten), zoals rituelen uitvoeren onder 'heilige' bomen (2:20, 3:6, 3:13, 17:2) en op hoge plaatsen (3:2, 17:3) Toevallig gaat één van de beroemdste verzen uit Jeremia juist over dit verraad: 'Niets is zo onbetrouwbaar als het hart, onverbetterlijk is het, wie zal het kennen?' (17:9).

Een heel andere zeer pijnlijke doorn in zijn oog is dat *Joodse* kinderen werkelijk aan Moloch werden geofferd en dat ook nog *in zijn eigen tijd!* In de Tenach wordt deze gruwelijke praktijk wel 27 (!) keer gehekel, verspreid over 11 van haar 24 boeken, (*Leviticus* 18:21, 20:1-5, *Deuteronomium* 12:29-31, 18:9-10, *Jozua* 6:26, *Rechteren* 11:29-40, *I Koningen* 11:7 en 16:34, *II Koningen* 3:27, 16:3, 17:13-17, 17:31, 21:6, en 23:10, *II Kronieken* 28:3, en 33:6, *Psalmen* 106:37-38, *Jesaja* 30:33, 57:5, *Ezechiël* 16:20-21, 20:26, 20:31, en 23:37-39, *Micha* 6:7-8, maar ook in *Jeremia* 7:30-32, 19:2-9, en 32:26-35.)

In hoofdstuk 19 brengt Jeremia God zelf naar voren om met kracht te ontkennen dat Hij ooit om zulke offers gevraagd had:

'Ze hebben deze plaats doen druipen van onschuldig bloed en er offerplaatsen gebouwd om hun kinderen als offer voor Baäl te verbranden. Dat heb ik nooit geboden, nooit gezegd en nooit gewild.' (4-5, nog eens herhaald in hoofdstuk 32.)

Bovenstaande teksten samen maken het overduidelijk dat Jeremia niet verontwaardigd is over de kinderooffers van de *Kanaänieten*, maar juist over wat sommige *Judeeërs* hebben gedaan in navolging van hun afschuwelijke voorbeeld! Als dat werkelijk het geval is geweest, en het lijkt wel zo, kunnen wij dan met recht Jeremia's klacht daarover zomaar afdoen als 'jeremiëren'?

Is het zijn beeldend taalgebruik en de bedreigende toon van zijn gevolgtrekking die wij zouden moeten afkeuren, *of is het toch eerder de oorzaak (waaronder de kinderooffers) die onze afkeuring verdient?* In dat geval is de blamage van *jeremiëren* een misbruik van Jeremia's naam! Zou hij echter zijn gehoor überhaupt ooit hebben kunnen overtuigen om met hun kinderooffers te stoppen, als hij veel minder beeldend in zijn taalgebruik was geweest, veel milder van toon en veel evenwichtiger?

Tel hierbij op zijn correcte inschatting van Israëls rampzalige buitenlandbeleid ten opzicht van Babylon, de corrupte machtspolitiek van haar vele slechte koningen, de neiging van 'gelovigen' om van de Tempel zelf een soort afgod te maken die volgens hen nooit vernietigd kon worden, maar ook de rol die valse profeten speelden, die het volk in dat geloof aanmoedigden, plus ook nog Jeremia's eigen persoonlijke ontberingen (een hoofdstuk apart), dan kunnen wij alleen concluderen dat zijn 'taal van verdoemenis' *volledig gerechtvaardigd* was door de vele crises die het land toen teisterden.

Jeremia ging zo vaak te keer met de zweepslagen van zijn tong omdat Israël iemand hard nodig had om haar wakker te schudden voordat het te laat was. Dat maakt hem geen

klaagpot of zeurpiet maar wel een echte *Navi*, een profeet die zijn opdracht van God naar eer en geweten probeerde waar te maken zo goed als hij kon, altijd ten koste van zichzelf, terwijl niemand naar hem luisterde en men hem zelfs constant tegenwerkte!

iv. De Jeremia die 'bouwt en plant'

Maar daarnaast is er een *positieve* Jeremia die niemand kent, de Jeremia die in 1:10 in een opdracht van God geïnstrueerd werd om ook '**te bouwen en te planten.**'

Deze Jeremia klaagt in het geheel niet: hij is alleen zacht, teder, vergevingsgezind en in plaats van doem profeteert hij een idyllische toekomst waarin Israël een vernieuwde en veel betere verbondsrelatie met God aan zal gaan. Hij benadrukt ook dat Gods verbond met Israël *eeuwig was en ook altijd zal blijven.*

Toch is dit aspect van het boek *Jeremia* totaal onzichtbaar geworden vanwege het constant negatieve gebruik van zijn naam! Maar als wij door die slechte naam heen kijken, zien wij dat door het hele boek heen een zeer duidelijke balans gehandhaafd wordt tussen berisping enerzijds en compassie anderzijds. De profeet Ezra merkt op dat God al Zijn profeten stuurde omdat Zijn *compassie* voor het volk zo groot was (2 *Kronieken* 36:15). En Jeremia was er absoluut één van!

De passage: 'O bonzend hart! O razend hart! Ik krimp ineen van pijn! Ik kan niet zwijgen, tot in mijn ziel voel ik het hoorngeschal, hoor ik het krijgsgeschreeuw. Ramp op ramp wordt gemeld, heel het land gaat te gronde. Plotseling zijn mijn tenten vernield, onverwacht mijn tentdoeken gescheurd. Hoe lang nog moet ik de strijdvaan zien, de ramshoorn horen schallen?' (4:19-21),

vertelt ons niet alleen iets over Jeremia's persoonlijke lijden, maar ook iets over zijn *medegevoel* voor zijn eigen volk!

Dit wordt nog explicieter gemaakt in hoofdstuk 8: 'Getroffen ben ik door de wond van mijn volk, ik ga in het zwart gehuld, ontzetting grijpt mij aan. Er is toch balsem in Gilead, daar zijn

toch heelmeeesters? Waarom geneest mijn volk dan niet? Ach, was mijn hoofd maar een waterval, mijn oog een bron van tranen: dag en nacht zou ik huilen over de doden van mijn volk' (21-23).

De enige voorwaarde voor zijn opdracht om 'te bouwen en te planten' is dat Israël bereid moet zijn om *tesjoeva* (terugkeer naar God) te doen: 'Als jullie je leven werkelijk beteren, als jullie elkaar rechtvaardig behandelen, vreemdelingen, wezen en weduwen niet onderdrukken, in dit land geen onschuldig bloed vergieten en niet achter andere goden aan lopen, jullie onheil tegemoet, dan mogen jullie hier blijven wonen, in dit land dat ik jullie voorouders gegeven heb. Zo is het altijd geweest, zo zal het dan altijd zijn.' (7:5)

Dit is ook de enige manier om straf te ontlopen. Verder wordt Israël vergeleken met kleine kinderen die stout zijn geweest, maar die vergeven zullen worden door hun vader en terug naar hem moeten komen: 'Kom terug, ontrouw Israël – spreekt de HEER –, dan zal ik mijn woede laten varen, want ik ben vol genade, niet eeuwig duurt mijn toorn – spreekt de HEER. Erken alleen dat je schuldig bent, tegen de HEER, je God, in opstand bent gekomen, dat je overal op zoek ging naar andere goden, onder elke bladerrijke boom, dat je niet naar mij geluisterd hebt spreekt de HEER' (3:12-13).

De reden voor Gods vergevingsgezindheid wordt ook gegeven. Er is een 'bloedband' tussen God en Israël die niet verbroken kan worden! 'Kom terug, ontrouwe kinderen' spreekt de HEER, 'want jullie behoren mij toe . . Kom terug, afvallige kinderen, ik zal jullie genezen van je ontrouw. Dan zullen jullie zeggen: "Hier zijn we, wij komen bij u terug, want u bent de HEER, onze God"' (3:14, 22).

En hoewel Israël straf zal krijgen, belooft God herhaaldelijk dat Hij haar nooit compleet zal vernietigen en dat het Verbond altijd intact zal blijven:

'Dit zegt de HEER, die de zon heeft gemaakt als het licht voor de dag, de maan en sterren als de lichten voor de nacht, die de zee opzweept, zodat de golven bruisen, wiens naam is HEER

van de hemelse machten: "Pas als deze orde ophoudt te bestaan', spreekt de HEER 'bestaat ook Israël niet meer, is het niet meer voor altijd mijn volk.'" Dit zegt de HEER: Zoals de hoogte van de hemel niet gemeten wordt, de diepte van het fundament der aarde niet gepeild, zo verwerp ik niet het nageslacht van Israël om alles wat het heeft misdaan, spreekt de HEER.' (31:35-37).

Hier zien wij zonder meer de inspiratie voor Jezus' eigen 'kosmologische' taalgebruik in de Bergrede, wanneer hij zijn gehoor verzekert:

'zolang de hemelen de aarde bestaan, blijft elk jota, elke tittel in de wet van kracht, totdat alles gebeurd zal zijn' (5:18)!

De opdracht van 1:10 om *te planten en te bouwen* komt ook om de hoek kijken wanneer Jeremia zijn gehoor verzekert dat de vernietiging nooit compleet zal zijn, dat er altijd een basis zal blijven voor een nieuw begin. Steeds herhaalt hij Gods belofte dat Israël, hoewel gestraft, toch niet helemaal uitgewist zal worden:

1.'Heel het land wordt een woestenij, maar vernietigen zal ik het niet.' (4:27, maar zie ook 5:18,30:11, 46:28)

De metafoor van *planten en bouwen*, voor het eerst gehoord in 1:10, komt ook meermalen terug in latere passages, zoals in die van 24:5-7, 31:27-30), 42:10).

De Christelijk traditie had, in navolging van Paulus, gekozen om Jeremia's welbekende frase, 'een nieuw verbond, van 31:31 een *letterlijke* betekenis gegeven, om daarmee de *vervangingstheologie* in gang te zetten, terwijl de net genoemde passages overduidelijk laten zien dat Jeremia het alleen bedoelde als een *hernieuwing* van *hetzelfde* Verbond, een *hernieuwing* in de zin dat Israël, na Gods vergiffenis, haar eigen deel in het Verbond niet meer als holle lippendienst, maar diep in het hart zou gaan voelen. Dit in navolging van *Deuteronomium* 10:16, 'Besnijd daarom uw hart en wees niet langer halsstarrig', iets waarop Jeremia al zinspeelde in hoofdstuk 4, 'Laat je besnijden voor de HEER, ontdoe je van de

voorhuid van je hart, inwoners van Juda en Jeruzalem.’ (vers 4).

Hoe zou het hernieuwde Verbond letterlijk als ‘nieuw’ begrepen kunnen worden, met het ‘oude’ als afgedaan en ook niet meer geldig (*Hebreeën* 8:13), terwijl God uit eigen mond Abraham beloofd had:

‘Ik zal Mijn verbond maken tussen Mij, u en uw nageslacht na u, alle generaties door, **tot een eeuwig verbond**, om voor u een God te zijn, en voor uw nageslacht na u’ (*Genesis* 17:7)?

Hierop zinspeelde God zelf in *Jeremia* 32:40 wanneer Hij het over een hernieuwd Verbond met Israël heeft: ‘Ik zal een **eeuwig verbond** met ze sluiten, **ik keer mij nooit meer van hen af en zal hen altijd zegenen.**’ Dit wordt ook later herhaald: ‘ik sluit met jullie een **eeuwigdurend verbond**’ (55:3, zie ook 61:8).

Met een ‘besneden hart’ zal het Israël van de toekomst nooit meer als schuldige voor God hoeven staan: ‘In die dagen, in die tijd, zal ik onderzoeken of er nog wandaden op Israëls rekening staan. Ze zullen er niet zijn. En ik zal onderzoeken of Juda nog zonden op zijn rekening heeft staan. Ik zal ze niet vinden, want allen die ik in leven laat, zal ik vergeven’ (*Jeremia* 50:20)

Kortom, Jeremia ontwikkelt het Deuteronomische idee van een ‘besneden hart’ in de richting van een profetische theologie. Het wordt bij wijze van spreken de ruggengraat van een louter *positieve* toekomstvisie waarin Israël centraal staat en klachten geen enkele rol meer zullen spelen! Israëls verbond met God kan alsnog volledig hernieuwd worden als zij nu haar kans grijpt om *Tesjoeva* te doen, door naar Hem terug te keren!

In dit visioen evenaart Jeremia zelfs het liefelijke ideaalbeeld van Jesaja’s veel beroemdere visioen over de zwaarden die gesmeed zullen worden tot ploegscharen en de wolf die vreedzaam bij het lam zal gaan liggen. Jeremia spreekt Israël hier toe met zachte stem, als een zorgzame, beschermende vader tegen een bang kind dat gesust moet worden. Het herhaalde toverwoord is steeds weer, ‘wees niet bang’:

1 '**Wees niet bang**, mijn dienaar Jakob, heb geen angst, Israël – spreekt de H E E R . Ik zal je uit dat verre land bevrijden, uit de ballingschap breng ik je nageslacht terug. Het volk van Jakob keert terug en zal in vrede leven, zonder zorgen, zonder dat het nog wordt opgeschrikt. Ik sta je terzijde en zal je bevrijden – spreekt de HEER. De landen waarnaar ik je verdreven heb, vaag ik allemaal weg. Je krijgt de straf die je verdient, maar vernietigen zal ik je niet.' (30:7-11)

2 '**Wees niet bang** voor de door jullie zo gevreesde koning van Babylonië, wees niet bang – spreekt de HEER –, want ik zal jullie terzijde staan en je uit zijn greep bevrijden. Ik maak dat hij jullie gunstig gezind is; hij zal genade voor recht laten gelden en jullie laten terugkeren naar je akkers. (42:11)

3 '**Wees niet bang**, mijn dienaar Jakob, heb geen angst, Israël. Ik zal je uit dat verre land bevrijden, uit de ballingschap voer ik je nageslacht naar huis terug. Het volk van Jakob keert terug en zal in vrede leven, zonder zorgen, zonder dat het nog wordt opgeschrikt. Wees niet bang, mijn dienaar Jakob, ik sta je terzijde – spreekt de HEER. Ik zal ze vernietigen, alle volken waarnaar ik je heb verdreven. (46:27)

3 'Laat het hoofd niet hangen, **wees niet bang**' . . . (51:46)

Tegelijkertijd verandert Jeremia's toekomstperspectief van de radicale verdoemenis waarvoor hij zo bekend is, tot een verheven toekomstvisie die *uitermate* hoopgevend is!

1 'Ik keer het lot van Jakobs tenten ten goede, ik zal me om zijn woningen bekommeren. De steden zullen uit de as herrijzen, paleizen worden in hun oude pracht hersteld. Dansend komen de mensen naar buiten, met een lofzang op de lippen. Ik doe het volk in aantal toenemen, het neemt niet meer in aantal af. Ik geef het aanzien, het wordt niet langer veracht. Het volk wordt weer als vroeger en houdt door mijn bescherming altijd stand. Wie het bedreigt, zal ik straffen. Het zal een vorst voortbrengen, er komt een heerser uit zijn

midden voort. Ik zal hem toestaan mij te naderen. Wie zou dat zelf wagen? – spreekt de HEER. Jullie zullen mijn volk zijn, en ik zal jullie God zijn.’ (30:18-22).

Soortgelijke passages vindt men ook in 31:2-6 en 33:6-11.

Israël zal weliswaar een afschuwelijke straf ondergaan, maar krijgt tevens *de belofte van een glorieuze toekomst!*

Valt deze glorieuze, optimistische visie ook onder de rubriek *jeremiëren?*

v. Conclusie

Hoewel het huidige gebruik van de termen ‘jeremiades’ en ‘jeremiëren’ in de Christelijke wereld haar oorsprong mede ontleent aan de *Klaagliederen*, werkt het vertekend als het ook gebruikt wordt in verband met het boek *Jeremia* zelf.

Want dat is m.i. ten onrechte. Niet alleen waren de verschillende misstanden ten tijde van Jeremia extreem en ook chronisch van aard, wat hem alle recht gaf om daar voortdurend over te klagen, maar hij liet ook wel degelijk een positief beeld zien van hoe het *zou moeten* en *kunnen* zijn.

Daarnaast leefde hij ten diepste mee met het lijden van zijn volk, en gaf hij hen niet-aflatende troost en veel hoop voor een betere toekomst. Als men *tesjoeva*, terugkeer naar God, zou doen, zou men niet alleen volledige vergiffenis krijgen, maar zouden ook hun vijanden vernietigd worden en zou Israël als volk herrijzen met een vernieuwd Verbond. God zou ze dan een ‘nieuw en besneden hart’ geven, waarna de navolging van Zijn wetten voortaan vanzelfsprekend zou zijn.

De vraag is nu, hoe komt het dat *Jeremia* in de Europese talen nog steeds met deze vertekende lens bekeken wordt, terwijl zijn naam in de Joodse cultuur, zowel die van de Thora als in de moderne Israël van nu, niet zo gebruikt wordt en in de Joodse traditie zelfs op een positieve manier gebruikt wordt?

Dit is een opmerkelijk verschil dat naar een verklaring verlangt!

Het antwoord ligt in de vroegchristelijke visie op het begrip 'Israël' en het Jodendom. Jeremia's onwrikbare geloof dat er een exclusief en eeuwig Verbond was tussen God en Israël, dat Israël voor altijd Gods uitverkoren volk zou zijn, stond op gespannen voet met de Christelijke theologie wat betreft Jeremia's optimistische visie van een nieuw herboren Israël met een bijbehorende toekomst voor de Joodse religie.

Veelal komt dat door het gedachtengoed van Paulus. Volgens de Canadeze theoloog, Gregory Baum, 'what Paulus and the entire Christian religion taught is unmistakably negative: the religion of Israel is now superseded, the Torah abrogated, the promises fulfilled in the Christian Church, the Jews struck with blindness . . .'

In haar veel besproken en baanbrekende studie, *Faith and Fratricide: The Theological Roots of Anti-Semitism* (1974), legt Rosemary Radford Ruether verder uit dat het optimistische Israël van Jeremia compleet haaks stond op de visie van Paulus:

"He [Paulus] begins by asserting that the true Israel is the spiritual Israel. It is the Israel of promise, not the Israel of the Mosaic covenant and the lineage of physical paternity. Only the sons of the promise, believers in Christ, the spiritual offspring of Abraham, are the true children of Abraham and heirs of his promise' (pp. 6, 105).

Deze visie van Paulus is al verklaring genoeg voor de reputatie die Jeremia in de Christelijke landen kreeg, van doemdenker en klager. De Israëltheologie die door de vroege Kerk ontwikkeld werd op basis van Paul's inzichten, paste in het geheel niet bij Jeremia's optimistische visie van een nieuw herboren Israël. Die visie stoelde immers nog altijd op het oude Mozaïsche verbond, overigens een visie die nog verder uitgewerkt werd in de geëxalteerde profetieën van Deutero-Jesaja. In de vroegchristelijke kerk kwam een dergelijk Israël niet gelegen.

Het leidde tot de onweerstaanbare uitnodiging om de pessimistische kant van Jeremia te benadrukken en zijn optimistische kant in het geheel over het hoofd te zien.

Sinds de Holocaust hebben er vergaande ontwikkelingen plaatsgevonden in de Christelijke kerken in de Westerse landen, waaronder ook in Nederland. Hierdoor zijn er gelukkig belangrijke veranderingen aangebracht. Desalniettemin blijft het lezen van Jeremia nu nog steeds, door de oude erfenis van *jeremiëren* en het weglaten van zijn optimistische kant, dermate uit balans dat het alsnog de nodige correctie behoeft!